

International Center for Economic Growth
European Center

**AZ EU CSATLAKOZÁS VÁRHATÓ HATÁSAI
A TELEKOMMUNIKÁCIÓS SZEKTORRA A
VISEGRÁDI ORSZÁGOKBAN**

BUDAPEST

2003. MÁJUS

1. Bevezető

A telekommunikációs szektor a mai gazdaság egyik fő alkotórésze, amely a fejlődés motorja volt a közelmúltban bekövetkezett hanyatlásáig, és jelentős szerepet játszik a nyugat-európai országok GDP-jében is. Ezzel együtt az ágazat részben még mindig a jövő iparának számít, ezért is indult újtára az eEurope program az Európai Unióban.

Mivel az EU számára ilyen jelentőséggel bír ez a téma, a visegrádi országok számára is kulcsfontosságú a csatlakozás időszakában. Mivel a csatlakozás időpontja közeledik, rendkívül fontos áttekinteni a gazdaság e szegmensének jelenlegi helyzetét. A kutatás középpontjába a négy visegrádi országot helyeztük, mint a csatlakozás szempontjából kiemelt jelentőségű tagjelölt országokat. Az összefoglaló tanulmány Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Csehország telekommunikációs piacainak hasonlóságaira koncentrál, és a következőképpen épül fel: az első részben áttekintjük az ágazat méretét és jelentőségét, a második, a harmadik és negyedik részben megvizsgáljuk a vezetékes-, a mobil-, és az Internet piacot, végül pedig összegezzük a tapasztalatokat.

2. A telekommunikációs szektor

A telekommunikációs ágazat fontos szerepet tölt be a visegrádi országok gazdaságában. Mérete mindegyik országban eléri a GDP 3%-át. Magyarországon a teljes GDP 3 – 3,3%-át teszi ki, míg a volumen mutatók 7%-os növekedést jeleztek a szektorban 2001-ben. A GDP abban az évben 5,2%-kal nőtt, tehát a telekommunikációs szektor növekedése meghaladta a gazdasági növekedés ütemét. Ez a folyamat érvényesült az elmúlt évek során és a tendencia folytatódni látszik. Emellett a telekommunikációs és IT szektor az adott év teljes beruházásainak 5 %-át tette ki.

A Cseh Köztársaságban a szektor értéke megközelíti a 2,1 milliárd eurót, ami azt jelenti, hogy a GDP körülbelül 3%-át teszi ki, Magyarorszáéhoz hasonlóan. Növekedése meghaladja a teljes GDP-ét éppúgy, mint Magyarországon, de ez egyébként is jellemző a négy visegrádi országra. Lengyelországban valamivel jelentősebb szerepet játszik az ágazat a GDP 4,4%-os részesedésével, míg Szlovákiában a telekommunikációs szektor nagysága a GDP 3,3%-a körül van.

A piac méretéhez hasonlóan közös jellemző a telekommunikációs szektor szabályozása, azaz egy független szabályozó hatóság létezése és illetékessége. Egy ilyen, a szabadpiaci mechanizmust ellenőrző és biztosító szervezet felállítása minden tagjelölt ország feladatai közé tartozik. Mind a négy ország létrehozott olyan szervezetet, mint a Szabályozási Felügyelet Csehországban vagy a Hírközlési Felügyelet Magyarországon.

Napjainkban ezek a hatóságok messze nem függetlenek. Valójában hatáskörük igen szűk a visegrádi országokban. Magyarországon például a szabályozási keretek sok tekintetben megfelelnek az EU szabványoknak. Ugyanakkor a felügyelet érdekérvényesítési lehetősége korlátozott és nagymértékben függ a magyar telekommunikációs ágazat lobbijének érvényesülésétől. Bár a Hírközlési Felügyelet működésében és pénzügyileg is független az államtól, ez a függetlenség a gyakorlatban nem valósul meg.

A cseh Szabályozási Felügyelet még távolabb áll a formális függetlenségtől is. Elnökét a kormány nevezi ki és jelenleg állami költségvetésből finanszírozott. Ez utóbbi mind a négy országban közös probléma és ellentétes a közösségi joggal, illetve politikai befolyásolás által sebezhetővé teszi ezeket a szervezeteket.

Szlovákiában az ágazat bizonyos tevékenységeit szabályozza a távközlési törvény. E törvény komoly hiányossága, hogy nem tartalmaz egyértelmű jogi rendelkezéseket és azok gyakorlatban való alkalmazását az új piaci szereplőkkel kapcsolatosan, valamint arra nézve, hogy szabályozó testületként hogyan tud időben beavatkozni és hatékonyan megoldani vitás kérdéseket.

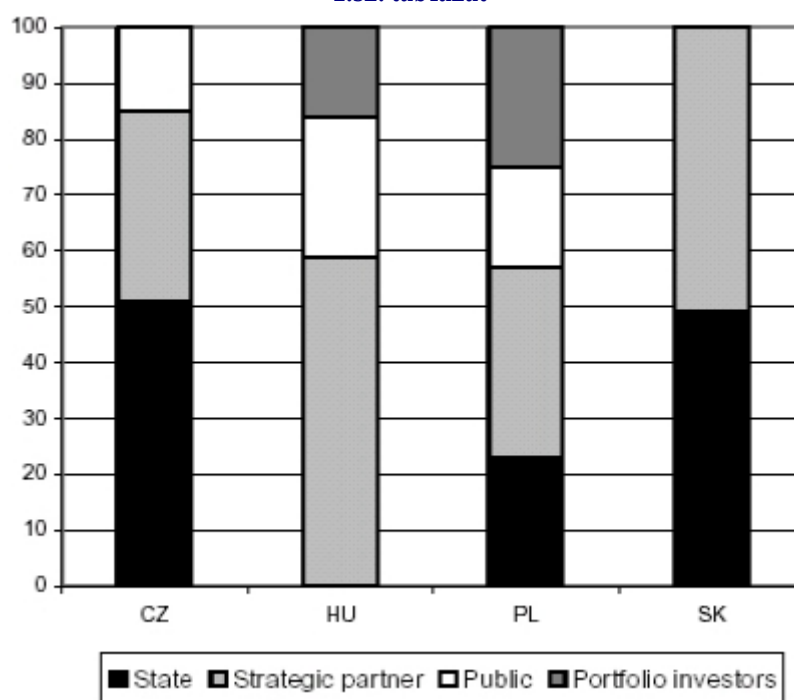
Lengyelország esetében komolyabb probléma merül fel. Itt megemlíthetjük a liberalizáció szempontjából elvesztett tíz esztendőt, amikor a tényleges szabályozási lépéseket leállították a domináns vezetékes szolgáltató pozíciójának megőrzése érdekében. A lengyel kormány éppen most tervezi az új, EU szabályokkal harmonizáló rendelkezések megalkotását. Az új törvény életbe lépésének eredeti időpontja 2003. január 1 volt, később ezt 2003. március 1-ére halasztották. Jelenleg nehéz megjósolni, mikorra várható, hogy a parlament elfogadja a törvénymódosítást.

3. Vezetékes piac

A vezetékes szektor nemcsak a visegrádi országokban tűnik hasonlóknak, hanem az Európai Unióban is. A vezető szerepet a korábbi állami tulajdonú vállalat (jelenleg domináns szolgáltató) tölti be, amelynek kialakult hálózata és viszonylag stabil ügyfélköre van. Ezekkel az előnyökkel bármilyen kihívásnak meg tud felelni, amely a hagyományos telefonpiacon a lehetséges versenytársak részéről érheti, tehát nagyon nehéz versenyhelyzetet teremteni. Ez az oka annak, hogy a domináns szolgáltatók meg tudják őrizni helyzetüket. Részesedésük a piacon eléri a körülbelül 50%-ot.

A domináns szolgáltatók tartják vezető helyzetüket a visegrádi országokban is, köszönhetően lobbijüknek és a korábban említett szabályozásnak. A szolgáltatók mindegyikét teljesen, illetve részben privatizálták az elmúlt évtizedben, azaz az állami tulajdon mellett jelen van egy stratégiai partner (például a Deutsche Telecom a MATÁV esetében). Az 1.sz. táblázat a domináns szolgáltatók tulajdonosi struktúráját mutatja a visegrádi országokban.

1.sz. táblázat

*Forrás: Az EU csatlakozás várható hatása a visegrádi országokra
Marketa Zichová*

A magyar állam már régebben (1993-ban) privatizálta tulajdonrészét a MATÁV-ban és a Deutsche Telekom vált a fő részvényessé. A DT a szlovák domináns szolgáltató, a Slovak Telecom stratégiai partnere is.

Mivel a domináns szolgáltató annyira erős ezen a piacon, csak csekély verseny alakult ki. Ez azt jelenti, hogy a hagyományos vezetékes hálózati piacon az egész régióban csak egy valódi versenytárs van, mégpedig a Vivendi Magyarországon. Mindazonáltal, anyavállalata pillanatnyi problémái miatt a céget egy, az AIG és a GMT által alkotott konzorcium megvásárolta. A domináns szolgáltatók és a Vivendi komplexebb szolgáltatásokat kínálnak a telefonálástól az adatátviteli szolgáltatásokig.

A 70-80%-os lefedettség mellett gyakorlatilag nincsenek új ügyfelek a hagyományos beszédátviteli szolgáltatási szektorban, ezért az új vállalatok az olyan piaci réseket próbálják megtalálni, mint például az adatátvitel és a vállalati szolgáltatások. A cseh piacon például az alternatív szolgáltatók bevételei 80:20 arányban alakulnak, amely azt jelenti, hogy a bevételek 80%-a vállalatoknak ajánlott szolgáltatásokból adódik és csak 20%-ot tesznek ki a lakossági piaci bevételek. A többi visegrádi országban is hasonló tendencia érvényesül.

A piacok befejezetlen liberalizációja jellemzi ezeket az országokat. Csehországban ebben az évben az előfizetői hurok külön értékesítése várható. Általában az alternatív szolgáltatókat nem érdekli az előfizetői hurok, és a verseny nem fog erősödni. A szlovák telekommunikációs piacot csak 2003 elején liberalizálták. Magyarországon a

liberalizáció már befejeződött, de a lakossági vonalas piac kisebb változásokon megy majd keresztül. Verseny csak a távolsági és a nemzetközi hívások szegmensében várható.

Lengyelország ebből a szempontból különleges eset. A piac egyes szegmenseit liberalizálták (legutóbb 2003. január elsején a nemzetközi távközlési szolgáltatásokat), míg a kínálati oldalon jelentős fellendülés volt tapasztalható. 63 független szolgáltató kapott engedélyt ebben az időszakban. 2002 végén az alternatív szolgáltatók a piac 9%-ával rendelkeztek. Szakértők arra számítanak, hogy a TP S.A. (a lengyel domináns szolgáltató) elveszíti a nemzetközi hívási piacának 40%-át. A lengyel piac sajátossága a gyengén fejlett infrastruktúra és így nagy igény van befektetésekre különösen vidéken és a kisvárosokban, de egyik szolgáltató sem képes ilyen magas költségeket viselni. A sikeres megoldás kulcsa az állam részvétele lenne.

4. A mobil piac

A mobil telefonszolgáltatás nagyon fiatal szektor és a fejlett országokban is az utóbbi évtized terméke. Mivel ennyire újkeletű, a visegrádi országokban sem voltak hagyományai és nem alakult ki állami tulajdonú vállalat monopolhelyzete (mint domináns vállalat) a múltban. Az ágazat fejlődése valódi versenyt hozott már akkor is, amikor a piac más szegmensei még nem voltak liberalizálva.

Ez az oka annak, hogy ezt a szektort a telekommunikációs piac versenyképes részének tartják. Mindegyik csatlakozó országban három szolgáltató működik. Számos szakértő szerint többre nincs is szükség. Mint az megszokott, a négy vizsgált ország mobil piacain a legnagyobb piaci szereplők a domináns szolgáltatók kezében vannak és portfólióik legfontosabb és legjövedelmezőbb részei. Továbbá közös jellemző az is, hogy a kínálati oldal fokozatosan fejlődött ki. Az első megjelenő vállalat általában a domináns szolgáltató leányvállalata volt, a fő versenytárs valamivel később kezdte meg működését. A harmadik és legkisebb versenytárs általában az ezredforduló környékén kapcsolódott be az ágazatba.

A cseh piacon három mobil szolgáltató működik. Az első, az Eurotel 1992-ben kezdte működését és jelenleg Csehország első számú szolgáltatója. Ezt követte a Radiomobil, amely 1996-ban indult és végül, de nem utolsósorban a Cesky Mobil, amely 2000-ben kezdte ajánlani szolgáltatásait. Ez a három vállalat versenyez a körülbelül 1,1 milliárd eurós piacon. A piac penetrációja tavaly elérte a 76%-ot (összehasonlítva a 2001-es 68%-kal), amely a második legmagasabb volt a tagjelölt országok között. A két legnagyobb szolgáltató (az Eurotel és a Radiomobil) UMTS (Univerzális Mobiltelekommunikációs Rendszer) engedélyeket kapott. A harmadik generációs szolgáltatások elindításának határidejét 2005-re tűzték ki.

Lengyelországban a lengyelek körülbelül 36%-a használ mobil telefonos szolgáltatást. Becslések szerint 2002 végén a vezetékes vonalak száma 11 millió 968 ezerre nőtt, míg a mobil előfizetők száma elérte a 13 millió 980 ezret. Feltételezhető, hogy 2003 végére a mobil telefon penetráció körülbelül 45%-ra nő, a vezetékes telefoné 32%-ra, tehát jelentős különbség lesz a két szektor között, amely tendencia egyébként jellemző az egész régióra. Szintén három vállalat működik, a Polska Telefonia Cyfrowa a piacvezető, körülbelül 4,91 millió előfizetővel, amelyet a Polkomtel követ 4,5 millió előfizetővel, a harmadik pedig a Centertel 4,48 millió előfizetővel. A piac teljes telítettségét 70%-nál éri el, amelyet 2007-2008-ra jósolnak.

Magyarország piacvezetője a Westel (amelynek fő részvényese a domináns szolgáltató MATÁV) 49,4%-os piaci részesedéssel, őt követi a Pannon GSM 38,1%-kal, a harmadik pedig a Vodafone 12,5%-kal. Van egy negyedik, de nem jelentős analóg szolgáltató, a Westel 450 elhanyagolható mértékű piaci részesedéssel. A Vodafone várhatóan 2005-ig növeli piaci részesedését, de ez nem fogja befolyásolni a jelenlegi piaci helyzetet, változatlanul a harmadik helyen marad. A tavalyi évben a piaci penetráció elérte a 67,6%-ot, amely előreláthatóan meghaladja a 85%-ot az elkövetkező öt évben. Az UMTS engedélyeket még nem adták ki, de várhatóan ez a három vállalat fog versengeni értük.

Szlovákiában a GSM szolgáltatást 1997 óta két szolgáltató nyújtja. Az egyik, az Eurotel Bratislava 1991-ben kezdte szolgáltatását NMT 450-nel. Az adott piacon 45%-os részesedése van és a szlovák domináns szolgáltató (Slovak Telecom - 51%) és az Atlantic West B.V. tulajdona. A másik az Orange 55%-os piaci részesedéssel, amely 1997 óta működik és a France Telecom (64%) és a Szlovák Köztársaság (36%) tulajdona. Januárban a mobil penetráció elérte az 54%-ot, amely mindenképpen tovább növelhető.

A régió mobil piacát magasan fejlett szolgáltatások jellemzik. A mobilcégek minden vizsgált országban a legmagasabb színvonalon működnek, rendkívül modern szolgáltatásaik és rendszerük van a GSM szinten. Például Magyarországon a Westel volt az, amely elsőként vezette be a világon a kereskedelmi MMS szolgáltatást és sok esetben a fejlesztések még meg is előzték a T-Mobile-t, a DT mobil leányvállalatát. A Vodafone egyszerűen átvette és alkalmazta a vállalat teljes nemzetközi szolgáltatását, míg a Pannon GSM szintén a világ élvonalába tartozik.

Mint korábban már említettük, a penetráció mind a négy országban igen magas, 76%-tól (Csehország) 45%-ig (Lengyelország) terjedő skálán helyezkedik el. Ez azt jelenti, hogy a játszma eldőlt és már az EU csatlakozás után sem várható új szereplők megjelenése a piacon. A mobil szolgáltatók a GSM rendszert használják, az UMTS szolgáltatások nem indulnak el 2005 előtt, amely összhangban van a nyugat-európai helyzettel. Erre a szolgáltatásra az engedélyeket csak Csehországban adták ki,

Magyarország – Lengyelországhoz és Szlovákiához hasonlóan - az elkövetkező egy-két évben tervezi ezt.

A mobil piac a telekommunikáción belül is jelentős szerepet tölt be. Mindegyik csatlakozó országban meghaladta a vezetékes piac méretét. A vezetékes piac a jelenlegi 30-35 %-os szinten marad, míg a mobil piac még mindig gyorsan nő. Ennek okát az elemzők a 90-es évek elején alulfejlett vezetékes piaccal magyarázták. Bár ez a piaci szegmens ma már rész igen fejlett, mégis veszít pozíciójából, ami nemzetközi tendencia és így a csatlakozó országok sem tesznek mást, mint közelítenek Nyugat-Európához.

5. Az Internet piac

Az Internet piac a visegrádi országok piacának legspeciálisabb szektora. Miközben ezen országok a mobil kommunikációban az élen járnak és a cégek világszínvonalon működnek, az Internet oldalon nagyfokú hiányosságok vannak. Sem az infrastruktúra, sem a kereslet nem elegendő egy jól működő Internet piachoz. A viszonylag alacsony életszínvonal miatt a visegrádi országokban a kereslet nagyon alacsony. Azonkívül a szolgáltatók árai eléri az európai szintet, míg a fizetőképes kereslet nem.

Magyarországon az Internet piac valószínűleg számottevő fejlődésen megy keresztül az elkövetkező években, különösen a csatlakozás után. 2002-ben a háztartások alig 20%-a rendelkezett Internet hozzáféréssel, 4% szélessávúval, amely meglehetősen alacsony arány. A szektor feltételezett növekedése teljes mértékben átalakíthatja a piaci részesedéseket, miközben a MATÁV feltételezhetően megtartja a járulékos infrastruktúra feletti dominanciáját. Az Axelero, a MATÁV Internet szolgáltatója 43%-os részesedéssel bír jelenleg a dial-up piacon. Ez éppen így van az EU-ban is, ahol a domináns szolgáltatók erőteljes helyzetben vannak az Internet szolgáltatási piacon is. A kulcskérdés napjainkban az, hogy ki lesz képes 10%-nál magasabb piaci részesedést elérni, és azt stabilizálni.

Szinte teljesen hasonló a helyzet Csehországban is. Bár az Internet hozzáféréssel rendelkező lakosok száma gyorsan növekszik (2000-ben 418 488, 2001-ben 1 256 664 lakos), az árak még mindig magasak és a penetráció messze az EU értékek alatt van.

Szlovákiában a penetráció 15% körül van, amely még mindig alacsony, de magasabb, mint például Magyarországon. A fő probléma az árszint, hiszen az elmúlt három évben az Internet kapcsolat ára folyamatosan nőtt, míg Európában az ellenkező trend volt tapasztalható. Technikai elmaradás is jellemző, mert Szlovákia volt az utolsó a csatlakozó országok közül, ahol a nagysebességű Internet hozzáférés megvásárolhatóvá vált. A Versenyhivatal leállította a domináns szolgáltató ADSL projektjeit és a kábelhálózaton keresztül történő Internet hozzáférés még előkészület alatt van.

Lengyelországban az Internet használók száma szintén 10% körül van, 3,6 milliőről emelkedett 5,2 millióra az elmúlt év folyamán. Amíg az árak a jelenlegi szinten maradnak (megközelítik a finn és a francia árakat), erőteljes fejlődés nem várható.

Az Internet penetráció jóval magasabb jelenleg az EU-ban, mint a visegrádi országokban. Az Európai Unió háztartásainak 40%-a összeköttetésben van az Internettel. Ez egy olyan terv része, amelynek célja az EU-t világ legversenyképesebb régiójává tenni 2010-re. E terv alapja az információs társadalom és 2000-ben indult útjára eEurope néven. Az azt követő két évben a penetráció 18%-ról a már említett 40%-ra nőtt átlagosan. Az egyetlen ország, amelyben ez az érték nem éri el a 30%-ot Görögország, ahol a piac későn nyílt meg.

Ahhoz, hogy az EU-hoz felzárkózzanak, mind a négy visegrádi ország megpróbálta az eEurope tervet átvenni és elindították saját nemzeti terveiket, ilyen például az eEurope Hungary. Ezek a tervek megkísérik befolyásolni a piac keresleti és kínálati oldalát egyaránt az árak csökkentése és a kereslet növelése érdekében. Magyarországon a kormány által hozott rövidtávú intézkedések között a lakossági Internet penetráció növelése központi helyen szerepel. Lesz egy államilag támogatott árcsökkentés, de a bruttó havi díjak még mindig magasak maradnak. Mindazonáltal a kormány eltökélt és ezt az a tény is alátámasztja, hogy harmincezer tanár, köztisztviselő, bíró és ügyész jut korlátlan Internet hozzáféréshez az Informatikai és Hírközlési Minisztérium támogatásával.

E tervek hatása legalábbis megkérdőjelezhető. A nyugat-európai 40% penetráció elérése a jelenlegi feltételek mellett lehetetlennek tűnik. Hátráltatja ezt a nem megfelelő infrastruktúra, a szabályozási keretek hiánya és a családi jövedelmekhez képest magas költségek. Az a tény is nehezíti a helyzetet, hogy az eEurope terv 18%-os átlagos szintről indult, amely már eleve jóval meghaladja a visegrádi országok 10%-os szintjét. Több szakértő a csatlakozás utáni időszakban reménykedik, amikor a megerősödött verseny az összekapcsolási díjak csökkenéséhez vezethet.

6. Összefoglalás

A szakértők az EU csatlakozással összefüggésben azt remélik, hogy a verseny nőni, az árak pedig csökkenni fognak. Ezek a fő problémák e négy visegrádi ország telekommunikációs piacán. De a verseny hiánya nem jellemző a piac minden szektorára. Mint arról már korábban szó volt, a mobil kommunikációs piac nagyon fejlett és világszínvonalú.

Több probléma merül fel a domináns szolgáltatókkal kapcsolatban a vezetékes piacon, a monopolhelyzetből és abból a tényből adódóan, hogy nem csak a piacot, hanem a szabályozó hatóságokat is tudják befolyásolni. Nem várható változás a lakossági piacon, a domináns szolgáltató megőrzi piacvezető szerepét. Az új európai tőke megjelenésére portfólió befektetések formájában lehet számítani, nem pedig új szolgáltatók megjelenésével. Az adatátviteli valamint a hagyományos és a nemzetközi hívások piacán további és nagyon erőteljes verseny várható, amely hozhat új piaci szereplőket, illetve a jelenlegi szolgáltatók megerősödéséhez is vezethet. Az árak és a díjak radikális csökkenésére is lehet számítani, mivel jelenleg az EU átlagos szintje alatt vannak.

Az Internet piacon szintén lesz árcsökkenés, részben az új szolgáltatók belépése, részben a közvetlen állami beavatkozás következtében. Igaz ugyan, hogy a piacnak ösztönzésre van szüksége, de friss tőkére is, amely a csatlakozás után tudna beáramlani. Összegezve, a díjak csökkenésén és a jövedelmek növekedésén keresztül a kereslet nagymértékű megnövekedése várható a következő 6 – 8 évben.

Megállapítható, hogy a visegrádi országok jól teljesítenek a csatlakozási időszakban. Nagyrészt átvették az EU szabályozást és úgy tűnik, készen állnak a csatlakozásra. Ugyanakkor, mint láthattuk, még mindig vannak hiányosságok, különösen a szabályozási oldalon. Ezek reformja lesz az elkövetkező évek fő feladata. A telekommunikációs piac várhatóan további fejlődésen megy keresztül. Az árak előreláthatólag csökkennek minden szegmensben és a szolgáltatók, különösen a mobil piacon a mennyiség helyett a minőségben fognak versenyezni.

készítette: Tomanóczy László